

DIALECTGEOGRAFIE EN ARCHIEF

DOOR

DR. V. VERSTEGEN OFM
lid der Maatschappij.

Meermalen werd er gewezen op het groot belang voor de taalstudie van het onderzoek van de taal uit oude bronnen en dan niet meer uit literaire teksten maar wel uit gewone archiefstukken. Hierin verwacht men de ware volkstaal aan te treffen. We hebben dan een aantal archiefstukken onderzocht met het oog op de taal en willen onze bevindingen hier meedelen. Vooraf moeten we enkele inlichtingen geven over het archief zelf. Al onze gegevens komen uit het archief van de stad Lokeren, dat op een uitzondering na, slechts opklimt tot het midden van de zestiende eeuw. Lokeren was een van de keurdorpen van het Land van Waas en volgens de keure van het land kwam het aan de hoogbaljuw en de hoofdschepenen van het land toe de minderwetten in de keurdorpen aan te stellen. Deze bestonden voor elke schepenbank uit zeven schepenen waarvan er een de functie van klerk of griffier uitoefende. Deze schreef alle stukken die van de schepenbank uitgingen. Dit was het algemeen gebruik volgens de traditie zoals duidelijk blijkt uit de stukken van een geschil dat in 1613 hieromtrent was ontstaan en zoals bevestigd wordt door de stukken uit het archief van Lokeren. In vermeld jaar echter hadden de heren Raden van de Fiscale Raad besloten het ambt van griffier bij de minderwetten publiek te verpachten. Hiertegen komt er verzet van de minderwetten die daarin gesteund worden door het hoofdcollege van het land van Waas. Het conflict wordt in 1620 beslecht door een decreet van de Aarts-hertogen. Hierbij wordt aan de hoogbaljuw en de hoofdschepenen toegestaan het oude gebruik voort te zetten om zelf de schepenen te benoemen alsook de griffier, maar deze zal gekozen worden buiten het schepencollege. Voor deze gunst zal het Land van Waas een som van 10000 lb betalen. De bediening van griffier wordt dus een afzonderlijk ambt en dit moet zeer goed zijn betaald geworden. We zien immers dat te Lokeren de griffiers meestal geen gewone burgers meer zijn maar tot de lagere adel behoren. Zo werd in 1621 Guilliam Van der Sare, schildknaap, tot griffier aangesteld. In 1624 kreeg hij ditzelfde ambt bij het hoofdcollege van het land en in 1654 werd hij zelf hoofdsche-

pene. Hij werd te Lokeren opgevolgd door Meester Daniel De Bosschere, die blijft tot 1634 wanneer in zijn plaats treedt George Godart, heer van Bistelles, commis van het Land van Waas en erfachtig meier van Moerbeke. In 1652 moet hij zijn ambt neerleggen en dan krijgen we een paar Lokeraars tot griffier nl. Cornelis van Doorslaer tot in 1665 en Gillis de Smet tot op het einde van de eeuw. Opvolger is Meester François Zaman, advocaat, die in 1723 vervangen wordt door Adr. Geeraerd de Clercq, heer van Hurtebise. In 1731 komt in zijn plaats Jonker A.F.J. de Castro, heer van Sombeke, die aanblijft tot ongeveer het einde van het Oud Regiem. De griffiers zijn dus over het algemeen vreemdelingen die natuurlijk wel te Lokeren komen wonen. Het zijn ontwikkelde mannen die bijgevolg niet meer de gewone volkstaal schrijven. Zij doen echter niet het schrijfwerk zelf; zij mochten klerken aanstellen en betalen waarvan ons echter de namen meestal onbekend blijven. Wij moeten veronderstellen dat die klerken toch ook een zekere ontwikkeling hebben gehad, zoals ook de vroegere schepenen die het ambt van klerk of griffier uitoefenden. Men koos diegene van de schepenen die bekwaam was tot het werk. En dat dit een ontwikkeld man was, blijkt duidelijk uit het oudste register van Staten van goederen (1582-1597) dat we bezitten. Het werd vanaf f. 63v tot 210v geschreven door een hand nl. van Jacques de Bosschere uitgenomen een paar bladzijden die door een ander werden geschreven. Welnu de spelling van de namen, persoons- en plaatsnamen, is altijd dezelfde en werd dus gelijk gemaakt. We weten voldoende hoe die spelling kan afwijkingen vertonen bij dezelfde schrijver en zelfs in één stuk waarin een persoon wordt genoemd en die dan zelf zijn handtekening eronder plaatst. Jacques de Bosschere heeft bijgevolg een vaste spelling gebruikt. Het tegenbewijs vinden we in de bladzijden die hij niet zelf heeft geschreven, hierin treffen we dezelfde familienamen aan met afwijkende spellingen.

Verder moet er nog worden op gewezen dat de griffier alle officiële stukken mocht of moest opstellen. Hij schrijft dus alles of ongeveer alles dat een officieel karakter heeft, zo de rekeningen van de parochie of gemeente, van de kerk, van de armentafel en van de wezen. Dit was zo de gewoonte en later zelfs een wettelijke bepaling: in 1698 hadden de griffiers van de keurdorpen van het Land van Waas een rekest gericht tot het hoofdbestuur waarin ze vragen dat zij alleen, met uitsluiting van alle anderen, bedoelde rekeningen mogen « stellen », opmaken en schrijven. Bij apostille werd hen dit toegestaan. Het stellen van de rekeningen moest speciaal vergoed worden volgens een vastgesteld tarief per blad.

Uit het voorgaande blijkt dat wij de echte volkstaal niet moeten gaan zoeken in het archief in zover het uitgaat van een officiële instantie. De griffier of zijn klerk heeft alles op zijn eigen manier gespeld en geschreven. Dit geldt zeker voor de zaken die hij rechtstreeks heeft genoteerd en voor de stukken die hij heeft geregistreerd zoals contracten, staten van goed, wezenrekeningen enz. Er kan onderzocht worden in hoever de oorspronkelijke stukken, waarvan er een aantal bewaard bleven, afwijken van de registratie, wanneer die oorspronkelijke stukken ook weer niet door dezelfde griffier werden geschreven. De echte volkstaal vinden we in andere stukken die slechts toevallig bewaard bleven als kwijtbrieven en allerlei aanvragen. Dit zijn over het algemeen slechts kleine documenten die bijgevolg niet veel taalmateriaal opleveren. De interpretatie ervan is niet altijd gemakkelijk: er moet worden rekening gehouden met de onhandigheid van de schrijvers die dikwijls slechts met veel moeite konden schrijven en een gans eigen spelling hebben gebruikt.

De vraag kan dan wel gesteld worden of de officiële stukken waardeloos zijn voor de taalstudie. In het geheel niet. Al kunnen zij niet altijd of zelfs gewoonlijk niet dienen om de uitspraak vast te stellen, zij zijn dan toch ene zeer rijke bron van woordenmateriaal en het is in dit opzicht dat we ze onderzocht hebben. Wij hebben ons beperkt bij de kerkrekeningen tussen 1577 en 1609 in zover die voorhanden zijn en bij de Staten van Goed van 1582 tot 1609¹. Deze Staten van goed of de twee oudste banden waarin ze werden geregistreerd zijn zeer zwaarwichtige delen: het eerste van 392 en het andere van 482 folia. Hierin wordt een massa materiaal meegedeeld: wij krijgen de opsomming van alle goederen, roerende en onroerende die in het sterfhuis worden aangetroffen samen met alle «schulden van bate en van commere of achterdeele» die er op betrekking hebben. Daar de «meuble goeden en catheylen» dikwijls publiek werden verkocht of stuk voor stuk naar hun waarde «gepresen ende geestimeert», hebben we zeer lange opsommingen van al wat er in of rond het huis kan gevonden worden.

Eerst nog een woord over de schrijvers van de onderzochte stukken. De kerkrekeningen werden vanaf 1591 geschreven door Lieven Dierix en de Staten van goed van fol. 63 tot 210v van nr 1 en van 1 tot 225 van nr 2 door Jaques de Bosschere; de rest heeft hij voor een deel zelf geschreven, voor een deel gecollationeerd met de oorspronkelijk stukken gelijk blijkt uit zijn ver-

(1) Stadsarchief, Lokeren, nr 1, 2 Staten van goed; 325, 326, 328 Kerkrekeningen.

klaring en handtekening onder vele staten en uit correcties die hij heeft aangebracht. We zijn nog niet in de tijd dat de griffier een speciale ambtenaar was en onze twee schrijvers zijn inwoners van Lokeren en er eigenaar van huizen en gronden. Dat wil echter niet zeggen dat zij de volkstaal van Lokeren schrijven. Zoals boven reeds werd gezegd, is J. de Bosschere een ontwikkeld man, L. Dierix schijnt dit minder; bij hem treffen wij veel afwijkingen aan in zijn spelling.

Het is op de eerste plaats voor het woordgebruik dat we de stukken onderzocht hebben, nochtans willen we vooraf enkele klankverschijnselen bespreken zoals ze uit die teksten blijken. Berst de diftongering van *î* en *û*. Omstreeks 1600 moet te Lokeren nog geen diftongering hebben plaats gehad. Regelmatig wordt er *u* of *uu* gespeld: *huuze, uut, gebruucken, bruloften, musevalle, snuutdoucken, vunthuue*. Hiertegenover wel enkele keren *huyve* en gewoonlijk *cruyden* of *cruyene* en altijd *suyd* en *cuype*. Hoe moeten deze laatste vormen geïnterpreteerd? Het teken *y* zonder stipjes heeft de waarde van *i*. Daaraan kan niet getwijfeld worden in de vele gevallen waarin het voorkomt in onbeklemtoonde syllabe b.v. *zettyngben, bernynghout* of in een woord als *nyet*. Gewoonlijk wordt het insgelijks gebruikt in de tweeklank *ei* b.v. *waerheyt, hey, bouchey, veynster, Heyndrick*. Maar dit teken wordt ook gebruikt voor de *î*: *vyf, lyfve, prysen, rypelick, (ter)tyt, zyn, termyn, scriyven, ghelyck, bevruden, dozyn, smyten, lywaet, lyzaed* en in namen als *Cathelyne, Christyne*. Deze woorden moeten waarschijnlijk wel met *î* worden gelezen en wordt er geen tweeklank weergegeven. Hoe moeten we dan de vormen *suyt* en *cuypen* interpreteren met de talrijke dubbelvormen van de familienamen als *de Bruuckere, de Bruyckere; de Brune, de Bruyne; van Brussel, van Bruyssel; van Bunder, van Buynder; de Duckere, de Duyckere; de Gruutere, de Gruytere; de Ruusschere, sRuyschers, Spruut, Spruyte* en de voornamen *Hubrecht, Huybrecht; Luuck, Luyck*? Is dit eenvoudig een spellingstraditie, een schrijfwijze die we ook reeds aantreffen in het oudste register van de contracten uit het midden van de 16^e eeuw waarin de schepene en klerk Pieter van Hecke altijd de spelling *uy* gebruikt b.v. *huyse, vuyt, suyt, buyten, gebruycken, juyster*. Dezelfde spelling voor *vuyt* en *suyt* wordt altijd aangewend in de slaper van de kerk van 1503². Ik meen dat we in de *y* eenvoudig een lengte-teken mogen zien, nl. *i* gelijk het geschreven wordt na *o*: *voir, oick, toirconden, oisten, oireboomen, van Hoichstraten*. Mo-

(2) Onze uitg. Het Cijns- en Renteboek van 1503 van de Kerk van Lokeren, *Annalen v. d. Oudheidk. Kring v. b. Land van Waas*, dl 36 (1948), 1-72.

gelijk is nochtans dat we reeds in de schrijftaal een invloed van de diftongering mogen zien terwijl die in de spreektaal nog niet was doorgedrongen zoals blijkt uit zovele teksten.

Een tweede verschijnsel is de palatalisatie van *a* voor *r*. De toestand is de volgende: *e* vinden we altijd in *peerd*, *veersse*, *vercken*, *eerden* of *eere* en *verre*. Gewoonlijk *berd* met een paar *bart*-vormen, *kerre* met een zeldzaam *karre*, *candeleer* naast *candelaere*. Afwisseling hebben we in *swert* naast *swart* en *mert* naast *maer(c)t* die in hetzelfde stuk voorkomen. Tarwe is gewoonlijk *taruwe*, soms *tarwe* naast eenmaal *terwe*. *Hert* is de gewone vorm naast een enkel *hart hout*. *Pertyen* komt eenmaal voor in plaats van *partyen*. Verder vallen nog te noteren *eenen peerschen vrouwen rock* en *vasschen riviervisich*, woorden die slechts eenmaal gebruikt werden. Over het algemeen dus palatalisatietendens uitgenomen in korte syllabe voor *r* + dentaal waar beide vormen schijnen gebruikt te worden³.

Al kan er niet zo heel veel gehaald worden uit de archiefstukken van de zeventiende eeuw voor de klankgeografie, toch krijgen we een zeker inzicht in sommige verschijnselen. Zo kunnen we wijzen op het woord *stick* dat altijd met ontronde vokaal wordt geschreven en op de afwisseling van *up* en *op* waarvoor geen regel te vinden is. Intervokalisch wordt de *d* niet uitgesproken en dikwijls ook niet geschreven. *eerewerck* naast *eerdewerck*; *zelveren* en *gauwen ghelt* S.2.355⁴; *twee hoeyen* S.2.253v; *ijseren roeykens* R.1604; *van eenen boyem van eenen ouden sceppe* S.1.166v; *boymbert* S.1.106. Soms wordt ze ook eens ingevoegd waar ze niet thuis hoort als in *leeder* naast het algemene *leere* R.1592, *eenen strooden boet* S.1.326v; *van zavele te cruyden* R.1592. *Steenhaudere* wordt immer met *d* geschreven en gewoonlijk wordt ze aangetroffen in *alderheylogen*, *alderzielen*, *alderkinderen* en in andere verbogen vormen van al. Een kleine verstrooidheid van de schrijver leert ons een ander klankverschijnsel kennen. Waar Lieven Dierickx zeer regelmatig *quispel* en *hesp* schrijft, is hem in de rekening van 1606 een *hepsken* f. 93v en *twee wywater quipsels* f. 60 ontsnapt. Men zou kunnen denken aan een schrijffout indien men niet wist dat het verschijnsel tegenwoordig nog in de streek bestaat.

Na deze klankverschijnselen in het kort te hebben aangeraakt, komen we tot de hoofdzak, nl. de woordgeografie en hiervoor is een rijke oogst in te halen, ook in een betrekkelijk jong

(3) Vgl. B. VAN DE BERG, De Palatalisatie van Germaanse *a* > *e* vóór *r* + gutturaal en labiaal in Zuid-Nederland, *Leuv. Bijdr.*, 28 (1936), 27-48.

(4) De Staten van goed worden aangeduid door S gevolgd door 1 of 2 en de folio; de kerkrekeningen door R gevolgd door het jaartal en eventueel de folio.

archieff. Vooreerst kan worden opgemerkt dat Lokeren (I 208) in een gunstige positie ligt. Bij het overlopen van een aantal taal-kaarten zal men onmiddellijk opmerken dat het zich in een overgangsgebied bevindt. Hoe dit historisch moet verklaard worden is een vraag die hier niet moet opgelost. Alleen kan de aandacht gevestigd worden op het feit dat het Noorden van Oost-Vlaanderen in het oostelijk gedeelte een aantal woorden kent die eerder Brabants zijn dan Vlaams en waarvoor men een invloed van over de Schelde, inzonderheid te Antwerpen zou kunnen zoeken. Die invloedsfeer schijnt zich uit te strekken over het oude Land van Waas waarvan Lokeren in het westen de grens vormde met het gebied van Gent.

We zullen nu een aantal woorden bespreken en we nemen eerst die waarvan er een moderne taalkaart bestaat. We geven ook het tegenwoordig gebruikte woord met tussen haakjes de uitspraak.

LADDER: geen ander woord komt voor dan *leere* R.1592, 1603; S.2.4, passim; een enkele keer in de vorm van *leeder* R.1592. [liərə] Taalat. afl. I,4⁵. Bij de ladder horen SPORTEN; ze worden slechts een paar malen vermeld als *sporten* R.1592, R.1594; [sportə] Taalat. III,8.

Een MOEDERVARKEN is een *soch* S.2.387; een *zochvigghen* S.2.52; geen andere vorm, tegenwoordig [zɔɣə] Taalat. I,8, zeuge op het grensgebied van zog en zeuge.

JONGE VARKENS zijn, zoals men reeds heeft kunnen opmaken, *viggenen* S.2.387; een *zochvigghen oft loopere* S.2.52. Een loopere, woord dat nog voorkomt: *dry looperkens* S.1.290, duidt over het algemeen een reeds groter dier aan en is over gans Zuid-Nederland verspreid. Tegenwoordig [vegə] Taalat. III,1. Hier moeten we doen opmerken dat er nooit sprake is van varkensvlees, maar altijd van *baeck- of bakenvleesch* S.2.149, 316 en passim. De VOEDERBAK voor het varken wordt *verckensback* S.2.153v, passim, genoemd en wordt bij de roerende goederen gerekend, hij was dus niet vast in de stal. Tegenwoordig nog [verkənsbak] op de grens van het bak- en trog-gebied, Taalat. I,11.

Het VROUWELIJK PAARD is een *merrey* of een *merrypeert* S.2.486, 198 etc. Indien dit de weergave van de uitspraak is, dan is weer het gebied verschoven met het tegenwoordige [mɛrə] Taalat. I,9. Veel bespreking vergt dit woord niet evenals de andere benamingen van paarden. Een GESNEDEN MANNELIJK PAARD is

(5) Taalat. = Taalatlas van Noord en Zuid-Nederland, aangeduid met aflevering en nummer van de kaart.

een *ruynpeert* S.2.151, 402 [røyn] Taalat. II, 10. Het MANNELIJK PAARD wordt slechts eenmaal vernoemd *eenen jonghen incxt* S. 2.268v [wst] Taalat. II, 13. Een JONG PAARD is een *volen* S.1. 359v, een ander maal *vuelen* S.2.349 [vølə] Taalat. I,5.

KOEIEN worden op elke hofstede aangetroffen b.v. *ij coeyen* S.2.35. Het enkelvoud is altijd *coe* S.2.30, passim, wat overeenstemt met het tegenwoordig gebruik [ku] Taalat. II,11. Wanneer ze onvruchtbaar is, wordt gesproken van *een munteghe coe* S.2.30, 324 of is ze *muntich* S.2.52; wanneer ze echter gekalfd heeft, sprak men, gelijk nu nog, van kippen *twee koeyen elck met haeren gekipten calve* S.2.366v Een MANNELIJK RUND wordt niet dikwijls vermeld, het is een *verre* S.1.105, 232; S.2.182. Een keer treffen we *stier* aan, het tegenwoordige woord dat verre in het ganse gebied heeft verdrongen. Taalat. I,15.

Schapeen werden in die tijd op vele hoeven aangetroffen. Gewoonlijk wordt er geen onderscheid gemaakt volgens het geslacht; somtijds nochtans wordt het MOEDERSCHAAP aangeduid en spreekt men *van 15 beiten met haer lammeren* S.2.182 of *van zes beyt schapen* S.2.52, de huidige benaming in de streek [bētə] Taalat. III,3.

Bijen werden veel gehouden, doch HONING wordt slechts een paar maal vermeld *van honich* S.1.206v, en *van coop van huenich* S.1.255, vorm die afwijkt van het huidige [ønəŋ] Taalat. III,9. De bienen werden verkocht ofwel per *corf* of *curf* S.2.22v, ofwel per *staeck* S.2.112, ofwel per *vat* S.2.250, 350, drie woorden die genoteerd werden door A. Joos in het Waasch Idioticon.

Voor GRAS is geen andere benaming dan *gars*. Er wordt gesproken *van hoygars* S.2.44v, *wee gars* S.2.380 of *van garsynghe* S.2.55v. Gewoonlijk wordt *gars* geschreven; een uitzondering: *over een jaer gaspacht* dat onmiddellijk volgt op *over een jaer garspacht* S.2.83. Mogelijk geeft dit de juiste uitspraak weer, die dan nog dezelfde is [gas] en zijn alle vormen met *r* zuiver schrijfvormen Taalat. I,14.

Het gras wordt gemaaid met een ZEIS d.i. *een seysene* S.2.6, passim [se'sən] Taalat. I,13; de stok van de zeis is een *snare*: *de zysene mitten snaren* S.2.258, *een seysensnare* S.2.336.

TARWE vertoont een veelvoud van vormen: *taruwe*, *teruwe*, *tarwe* en *terwe*. De meest gebruikte schrijfwijze is *taruwe*, de andere komen veel minder voor. Moeten we een uitspraak in drie syllaben aannemen gelijk bij *erweten* dat zonder uitzondering zo geschreven wordt, of benaderen de andere vormen *tarwe* en *terwe* [tɛrvə] meer het spraakgebruik? Taalat. II, 3,4.

Tarwe en *coiren* worden afgedaan met een *picke* en een *pick-haeck*; de steel van een pik is een *picweerf* S.2.425 en ze wordt geslepen met een *gehaerte* S.2. passim. In het voorbijgaan kan vermeld worden dat de stok van een vlegel een *vleghelgheerde* is S.2.194v, woord dat niet meer in die betekenis bekend was aan A. Joos.

Er blijven nu nog een paar woorden die in de Taalatlas zijn verschenen: dit zijn *WIELEN* van een wagen waarvoor geen ander woord dan *wiel* S.2.56v, Taalat. III,7 voorkomt en *PAARS* dat eenmaal vernoemd wordt in *eenen peerschen vrouwen rock* S.2.70v Taalat. IV,14, doch tegenwoordig onbekend is.

Nu volgen een reeks woorden waarover buiten de Taalatlas een studie werd gepubliceerd. Eerst het *NAGRAS*. Dit wordt *toemat* genoemd S.2.2,16v, tegenwoordig nog dezelfde benaming [*tumōt*]⁶.

De *SPINDE*: het is een kamer en zeer waarschijnlijk de plaats waar de melk bewaard en verwerkt wordt *vande keerne met datter in de spende bevonden was* S.1.49; *ander eerdewerck met dat de spende aengaet* S.2.238; *inde spende dat tzuvel toebehoert* S.2.207v; [*spendəkə*] nu alleen bekend als een bergplaats onder de trap⁷. Etymologisch behoort hier waarschijnlijk bij «*spent*»⁸ een maat voor zaden: *een spent lyzaet* S.2.402, *een spent vitsen* S.2.403 en *een spent*, de maat zelf S.2.403.

Een *TAKKENBOS* wordt door twee woorden aangeduid: *mutsaerd* en *pins*, die volgens de teksten waarin ze samen vermeld worden niet hetzelfde moeten aanduiden. Waarin het verschil bestaat, blijkt echter niet. *Pinsen* worden volgens de kerkrekeningen gemaakt van snoeihout: *opden dam te snoeyen ende pinsen te maken* R.1581; *150 eycken pinsen gesnoeyet van de bomen staende op het kerkhof* R. 1631 f. 205. Dit schijnt overeen te stemmen met de oorspronkelijke betekenis van het woord. De staten van goed spreken soms alleen van *pinsen* of van *mutsaert*, dan van *mutsaert en pinsen*: *200 hauts onder mutsaert ende pinsen* S.2. 229, 149, 182, 183, 213v. Tegenwoordig is alleen [*pənsə*] in gebruik⁹. Naast die twee specifieke benamingen komt eens het zeer algemene *bussel* voor: *van tmaken van 150 busselhout van de populieren ghestaen hebbende opden kerckendam* R.1604. Voor

(6) L. GROOTAERS, De namen van het nagras in Zuid-Nederland. Met een kaart. *Donum Naalicium Scrijnen*. Nijmegen, 1929, 595-599.

(7) J. L. PAUWELS, Een stervend woord: De Spinde (met een kaart). *Hand. v.d. Kon. Com. Top. Dial.*, VIII, 1934, 37-46.

(8) FRANCK-VAN WIJK, Etym. Wdb. Supplement i.v.

(9) V. VERSTEGEN, De Mutsaerd. Met 2 kaarten. *Hand. Kon. Com. Top. Dial.* XIII (1939), 361-384.

samengebonden voorwerpen gebruikt men verschillende woorden, eerst *bussel* S.2.365, dan *bondel* S.2.73, die echter niet zo vaak voorkomen als *bundynck*: een *bundynck latten* S.2.132v; een *bundynck garens* S.2.64, vooral gebruikt met *oorten*: een *dozijn oortbundynghen* S.1.552, 25 *bindinghen oorten ten 2½ gr. den bundynck* S.2.403v. Oorten in de betekenis van afval komt zeer dikwijls voor, tegenwoordig schijnt het niet meer bekend te zijn. Het Waasch Idioticon kent het slechts in de betekenis van gedorsen stro, terwijl het *bunding* niet opgeeft. Het wordt echter nog gebruikt in het Noordwesten van Oost-Vlaanderen voor een takkenbos.

Te Lokeren en in het land van Waas is tegenwoordig alleen *EMMER* [iəmərə] de benaming van een watervat¹⁰. Onze teksten kennen naast *eemere* nog *eenen akere*, maar met een verschil. Een *emmer* schijnt van hout te zijn gemaakt volgens een vermelding: *van eenen eemere te binden* S.1.286. Dit wijst op een houten vat met hoepels van ijzer of koper zoals ze op andere plaatsen aangeduid worden: *eenen eemere met yzere banden, een melckmeercken met latoenen banden* S.2.111v. Dat een *emmer* uit hout is, volgt ook uit de vermelding van *eenen heemere met een yzeren eynse* R.1585. Een *aker* was uit metaal en waarschijnlijk meestal uit koper zoals er een vernoemd wordt: *eenen latoenen aekere* S.2.91. Een ander vat voor vloeistoffen wordt *tobbe* genoemd, tegenwoordig alleen bekend in de betekenis van kuip. Er moet nochtans een verschil hebben bestaan tussen beide; soms worden ze samen benoemd: *cuypen ende tobben* S.2.27v, gewoonlijk echter wordt er gesproken van een *waschtobbe* S.2.95, of een *wastobbeken* S.2.140, één keer van een *wascuype* S.1.127. Voor melk wordt vermeld een *melckemere* of *meelckstooptken* S.1.241 of een *melckcuyptken* S.2.95. Gewoonlijk spreekt men ook van een *braseemere*, en in een staat worden samen genoemd een *spoelynckcuype, een melckcuyptken, een vleeschcuype, een een cuyptken en een brascuyptken* S.2.94,95: dit zijn dus vijf soorten kuipen.

AZIJN vinden we een paar maal in de inboedel van een winkel in de samenstellingen *azijnvaetken* S.2.284 en *assynvaetken* S.2.285v¹¹.

Een *VERGIET* is een *stromyn* [strame'n]. Het wordt zeer dikwijls opgegeven, soms met de bijvoeging van *eeren of houten*

(10) L. VAN DE KERCKHOVE, De namen van de emmer in de Zuidnederlandse dialecten. Met een kaart. *Leuv. Bijdr.* XXXVI (1944-46), 28-42.

(11) L. VAN DE KERCKHOVE, De namen van de azijn in de Zuidnederlandse dialecten. Met een kaart. *Leuv. Bijdr.* XXXIX (1949), 114-124.

stromyn S.2.50. De spelling is gewoonlijk *stromyn*; andere schrijvers maken er *strumyn* S.2.359v of *stremyn* S.2.366 van. Naast het *stromyn* kende men nog *een zye* S.2.73 [zɛ] met soms de bepaling *melcksye* S.2.33v, 212v, *een zeefde* S.2.7v, 73v of *zeve* [tɪnst]. Elk woord duidt wel een ander voorwerp aan: ze worden in een staat alle vier opgesomd: *een zye, een stromyn, een theems, een seve* S.2.153-54. Een *zye* dient waarschijnlijk alleen voor melk, terwijl we de verbindingen aantreffen « *een mande seve* » S.2.181v en *een cafseefde* S.2.89v. Daarnaast komen nog voor een *sifte om saet te scheidene* S.1.117 en een *tryzele* S.1.296v¹². Vgl. hiermee de gegevens uit het Waasch Idioticon: *stramijn*: aarden of houten gatenkom, doorgietschotel, stramijn; *temst*: teems, haarseef; *zij*: zeef, klein koperen of haren ziftje waar men de melk laat doorlopen.

Tot nu toe werden woorden besproken waarover een moderne dialectkaart werd gepubliceerd; we laten nog een lijst van woorden volgen die een eigen specifieke benaming zijn voor de plaats, maar die we nog niet kunnen vergelijken met de gegevens van gans het gebied.

Een KUSSENSLOOP is een *fluwyne* [flawɛjn]. De uitspraak wordt waarschijnlijk niet weergegeven door de gewone schrijver, de anderen maken er dikwijls *flauwyne* van. Een keer komt het ndl. woord voor: *een cussen ende een oertueghe* S.1.208. Vgl. Mndl. oertoge.

Een BAKTROG wordt immer *troch* genoemd S.2.131v, passim, [trox].

Een KRUIWAGEN is een *cordewaghen* R.1602, S.2.23 [kɔrɔwagɔ], uitgenomen een enkele keer dat *cruywaghen* S.2.448 werd geschreven, maar weer niet door de gewone schrijver. De AS van het wiel is een spille: *eenen cordewaghenspille* S.1.261v.

Een VOETBANKJE is een *schabelle* S.2.49v, niet meer bekend.

Een DOODSKIST wordt afwisselend *een lichtere* of *een kiste* S.1.336 genaamd, tegenwoordig [kestɔ] en soms [lɛxtərə]. Vandaar het werkwoord: *lichteren*: de dode in de kist leggen.

Een HAAG is een *weere* R.1592, nu nog [wɛrɔ]. Haag komt echter voor in de samenstelling *ij hoenderhagen* S.1.234v.

Een BOOMSTAM wordt *bole* genoemd R.1590, nu hetzelfde [bul].

Een TRAP wordt *steegere gebeten* R.1595; *een windel steegere* R.1605 f. 140 is een wenteltrap in de kerktoren.

Een KOORD is een *reep* R.1577 [riɛp] dit wanneer het een

(12) F. J. MOET, De namen van het vergiet in de Zuidnederlandse dialecten, *Louv. Bijdr.*, XLII (1952), 35-52.

zware koord is, dunne worden *stringhen* of *koorden* genoemd R.1603.

HOUTSKOLEN worden aangeduid door *boscoolen* R.1595; een toevallige tekst uit Rek. van een eeuw later nl. 1692 spreekt van *backerskolen* R.1692 f.31, gelijk hedendaags [bakərskōlə].

SLAAN is *smyten* in: *die de sloten quam ansmyten aen de kerckdeuren* R. 1611 f. 55 en *van een tenen schotelken ende van tselve plat te smyten* R.1595. Tegenwoordig niet meer bekend tenzij in [kōksmētə].

LEEM om muren te metselen is *cleem* R. 1581-85, nu nog [klēm].

Een HANGSLOT is een *maelslot*: van een *maelslot inden aelmoesblock* R.1589 niet meer bekend, eenvoudig wordt slot gebruikt.

NETELEN op het kerkhof worden *tjnghele* genoemd R.1610 [tɯŋəls].

Een TOP van een boom is een *sop* R.1605; tegenwoordig nog gebruikt in [tsupkə].

Het gereedschap van de timmerlieden wordt hun *halm* geheten R.1606; een BEITEL is gewoonlijk een *beertel* S.2.39, daarnaast komt ook *beetel* voor S.2.39, nu nog meestal [byrtəls].

TRECHTER vertoont alleen de vorm *trefterken* S.2.422v of *trefterken* S.2.285, nu [traxtər].

De gewone benaming van de VOORSCHOOT is *voorschoot*, nog al dikwijls is het *shootcleet* S.2.3, 413; eenmaal komt *schorscleet* S.2.189 en ook eenmaal *scosse* S.2.287v; nu [vɔsxyət].

ROT *alleen* vermeld als *vort* R.1.207 zoals het tegenwoordig nog gebruikt wordt naast het woord rot, al geeft het A. Joos niet op.

Een kleine hoeveelheid is een *kluts* S.1.326.

We noemen nog een aantal voorwerpen op zonder verdere uitleg: brandhout is *bernychout* S.2.64v; de mesthoop of mestput de *messynck* S.2.118v; room is *zaen* in *zaenpot* S.1.65v; een etenskast een *schaprae* of *schaprade* S.1.294v; brem is *geynst* of *genst* S.2.301; de plaats boven de stal is *den schelf* waar het *boy* werd gelegd op de *schelfhouten* die gerekend worden bij het roerend goed. Het *coiren* werd bewaard in de schuur *inden tasse*, het werd gewogen met *corenbyysele* S.2.12, 95 of eens met een *coreneynsele* S.2.258. Een wagenhuif is een *waghenwyte* S.2. passim, tegenwoordig nog bekend [wɛtə]. Erwten worden altijd *erweten* geschreven: dit moet wel de uitspraak zijn geweest, nu zijn het vulgaire [ɛrtə] geworden.

Een meubel dat in de eerste bundel staten veel wordt genoemd is

een *lys*, eenmaal wordt er geschreven *een lys oft scherm* S.1.192v. In latere stukken wordt het uiterst zeldzaam. Volgens het Waasch Idioticon is het een bank langs de muur in een boerenkeuken. De juiste betekenis blijft duister. Een verdwenen woord is *schilt* in de betekenis van een stuk vlees: *eenen schilt speckx* S.2.82, *eenen schilt vleesch* S.2.284. Eveneens verdwenen zijn de benamingen *maerte* en *knape* S.2.18 voor meid en knecht. Het woord dienstknecht wordt eens aangewend: als *dienstknecht geweest hebbende* S.1.216.

De namen van een paar veldvruchten vragen insgelijks de aandacht: BOEKWEIT wordt gewoonlijk *boeckey* genoemd, nu nog [bukē] naast [bukwēt]. In de eerste bundel komt ettelijke malen *eykoren* voor S.1.68, woord dat in de tweede bundel niet meer wordt aangetroffen en dat we ook niet vinden in het Mnl. Handwdb of in het Waasch Idioticon. Dit geeft ook niet *evene* op, dat weer vooral gebruikt wordt in de eerste bundel, terwijl in de tweede er naast *havere* verschijnt S.2.155v, dat echter een andere vrucht schijnt aan te duiden.

Verdwenen zijn ook *bachten* voor achter S.1.219 en *danof* voor waarvan. Een muur wordt *weeg* genoemd; het is echter moeilijk uit te maken of dit het gewone woord is daar het altijd gebruikt wordt in een vaste formule: *huysen, schuere ende stallen te onderhouden van daecken, vorsten, weeghen, platen* S.2.30.

Slecht in de betekenis van iets met geringe waarde wordt weergegeven door *qua(de)*; bij uitzondering wordt slecht geschreven in *slechte bedden* S.1.37, S.2.177v, 213v, *een slecht blau onderroxken* S.2.457.

Over de namen van de kledingstukken zou er veel te zeggen zijn, we zullen er hier niet over uitweiden en alleen er op wijzen dat een broek *een paer boxen, boxems* of *boxemen* was. Eén keer komt *brouck* voor S.1.326. Van dekens wordt niet gesproken wel van *saergien* waarvan er een aantal soorten bestaan. Op het bed liggen verder geen bedde- maar *slapelakens*. Hierdoor worden deze onderscheiden van *ammelakens* die gewoonlijk lang doch soms ook *rondeel* genoemd worden.

Op te merken is de betekenis die het woord *bessem* kan hebben: het zijn kleine stukken van de huisraad: *andere cleen dinghen dwelck men noempt den bessem* S.1.255.

Om te eidigen willen we even wijzen op de spelling van een paar vreemde woorden. *Taillooren* of *tailloiren* is de gewone schrijfvorm van het voorwerp dat bord moet beduiden, andere schrijvers maken er *taljoren* S.2.423 of *teljoren* S.2.439 van. Het Franse coutelas heeft zeer eigenaardige representanten: *cotelache*

S.2.87v of *cortelasse* S.2.335. Een ander vb. van de ingevoerde *r* treffen we aan in *kersacke* S.2.316v dat gewoonlijk *casaque* wordt geschreven. De kerk was bedekt met leien; dit zijn *schaeldien* R.1581 en die vormen een *schaeldidack* R.1601 of een *schaellidack* R.1609. De meest verscheiden vormen vertoont het woord kazuifel dat ontstaan moet zijn uit het Latijnse *casula*. Dezelfde scribent gebruikt *casufele* R.1581 *corsufle* R.1592, *casuffel* 1601, *casufele* 1591, *corsuiffele* 1594, *cassuyfel* en een paar regels verder *casuyle* 1613: Daarbuiten van andere schrijvers nog *casuyle* 1589 en *corsule* 1590. Dezelfde veelheid van vormen treffen we ook aan in het Middelnederlands.

Tot besluit van deze wellicht saaie opsomming van reeksen woorden kunnen we opmerken dat over het algemeen het woordgebruik sedert 350 jaar te Lokeren hetzelfde is gebleven; een aantal isoglossen b.v. van zeug, stier, tarwe, mutsaard zijn onder-tussen een weinig verschoven terwijl een ander aantal woorden volledig uit de volkstaal zijn verdwenen.